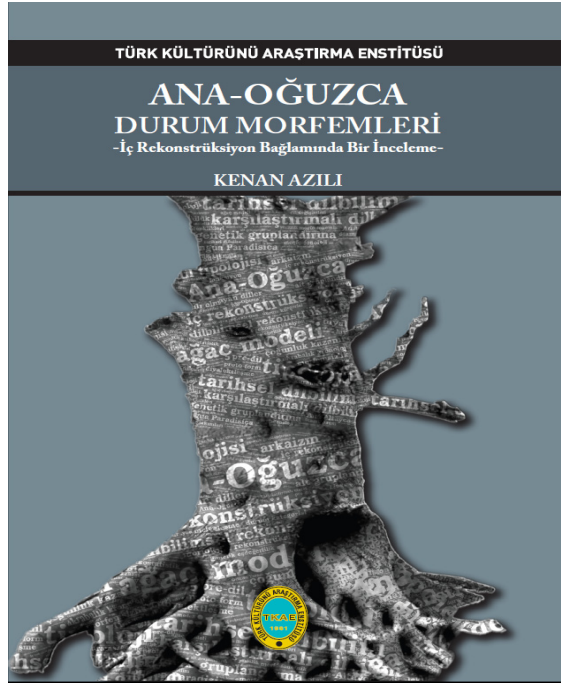

Kenan AZILI (2020), *Ana Oğuzca Durum Morfemleri -İç Rekonstrüksiyon Bağlamında Bir İnceleme-*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 254 s.

Aziz Tolga KOÇ*

Dünyadaki nüfusunun içerisinde en kalabalık Türk boyu olarak Oğuzlar, bugüne kadar tarihi yönlendirecek vakaları belirleyebilmişken yazı dilleri oldukça geç bir tarih olan XIII. asırda ilk örneklerini verebilmiştir. Öte yandan böyle bir tarihe karşı Oğuz adı ve Oğuzlarla ilgili tarih kayıtları daha eski bir tarihe işaret etmektedir. Bunun yanında Oğuzca ilgili dil verilerinin Kaşgarlı'nın *Dîvânî*'nda görülüyor olması, Oğuzların kullandıkları diyalektin daha eski bir dönemde ortaya çıktığını göstermektedir. Azılı'nın aynı yıl içinde tamamladığı "İç Rekonstrüksiyon Bağlamında Ana-Oğuzca Durum Morfemleri" adlı doktora tezinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâli olan bu kitapta, Oğuzcanın genel Türk dilinden ilk defa ayrılarak müstakil bir diyalekt olarak önemli bir kolu oluşturduğu Ana-Oğuzcanın durum morfemlerinin tasarımı yapılmak istenmiştir.

Çalışmanın giriş kısmında; sırasıyla tarihsel dilbilim, tarihsel dilbilim modellerinden "ağaç", "dalga" ve "ağırlık" modelleri, karşılaştırmalı dilbilim ve karşılaştırmalı metot, dilbilimsel rekonstrüksiyon ve Ana-Oğuzca üzerinde uygulanan morfolojik iç rekonstrüksiyon metodu hakkında teorik bilgiler verilmiştir. Dilbilimsel formların tarihsel olarak yorumlanmasına dayanan iç rekonstrüksiyon (internal reconstruction) tek bir dile uygulanan karşılaştırmalı bir metottur ve bu metotta, sadece bir dilde görülen özelliklerden dil tarihinin sonuçları çıkarılmaktadır. İç rekonstrüksiyonda o dilin daha eski bir formuna ulaşmak amaçlanmaktadır. [s. 28]. Azılı, teorik bilgiler ve bu yöntemin başka dillerde tezahür eden örneklerini verdikten sonra iç rekonstrüksiyonunun ilkelerini şu şekilde sıralamıştır:

* Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Eskişehir / TÜRKİYE. E-posta : aziztkoc@gmail.com Orcid: 0000-0003-1312-3432

1. Bir morfemin bütün alamorfları akrabadır ya da değişim biçimlerde yer almıştır.

2. Eğer aynı morfemdeki diğer bir ya da daha fazla fonemle birlikte ya da daha fazla fonem düzenli olarak değişiyorsa, bu fonemler aynı fonem ya da fonem gruplarından kaynaklanıyor olmalıdır.

3. Bir dilin daha sonraki katmanlarında iki fonem, daha eski katmanlardaki bir foneme denk geliyorsa herbiri farklı bir koşullu alafona denk gelmelidir.

4. Dış etmenler dışında bir bölünmenin iki yolu vardır:

- a) Bir fonemin alafonlarından biri diğer bir fonemin alafonuyla birlikte düşer
- b) Koşullu alafonik çeşitlenme kaybolur. [s. 34].

Azılı, yukarıda verilen ilkelere ek olarak, genel anlamda morfolojik rekonstrüksiyona karşılık gelen iç rekonstrüksiyonun, “denklik setlerini kırma”, “proto-morfemlere karar verme” ve “proto-morfemlere fonksiyonel değer verme” adımlarıyla gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir ve bu üç önemli adımı Latince, Yunanca ve Germencede örneklendirmiştir. [s. 36].

Çalışmada uygulanan teknik ve yöntemler hakkında teorik bilgiler verildikten sonra, birinci bölümde Oğuz adı, Oğuzların tarihi hakkında genel tarihî bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise, Ana-Oğuzca hipotezi ve bu hipotezin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Çünkü, Eski Türk yazıtlarında dahi adı geçen, XI. yüzyılda Türkiye coğrafyasında bir devlet kuran ve aynı yüzyılda Kâşgarlı tarafından da önemli bilgiler verilen Oğuzların yazı dili hakkında XII. yüzyıldan öncesine ait yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Azılı; Oğuz adının kapsamı, kavram alanının ve siyasi oluşumunun bir Oğuz dili düşünmeyi zorunlu kıldığını belirtmektedir. [s. 49].

Yazar, çalışmasının devamında yukarıda bahsedilen hipotez için gerekli metot ve varsayımlar üzerinde tartışmıştır. Yazara göre, Ana Oğuzca verilere ulaşabilmek için önce çağdaş Oğuz yazı dillerinden geriye doğru bir rekonstrüksiyon aşaması kaydedilmesi gereklidir. Bunun için de çağdaş yazı dilleri eş zamanlı olarak değerlendirilirken aynı zamanda elde edilen veriler art zamanlı olarak diğer tarihî yazı dilleriyle karşılaştırılarak dil içi gelişim çerçevesi ortaya çıkarılmalıdır. [s. 56].

Yazar, yukarıda bahsettiği iki aşamayı “rekonstrüksiyon I. adım” ve “rekonstrüksiyon II. adım” olarak adlandırmıştır. Birinci adımda, eğer bir proto-dil varsa, bu dilin olması beklenen bugünkü varisleri olarak çağdaş yazı dilleri ele alınmalıdır. Burada bu yazı dillerinin Oğuzca’yı ne derece yansıttığı veya Ana-Oğuzca için hangi dillerin esas alınması gerektiği tespit edilmelidir. Yazar, ilk adımda çağdaş yazı dillerindeki durum morfemleri ve fonksiyonları eş zamanlı mukayese ile ortaya koymuştur. [s. 60]. İkinci adımda ise, Anadolu ve Anadolu dışında Oğuz yazı diliyle yazılmış eserlerin Eski Anadolu Türkçesi döneminin durum morfemleri açısından değerlendirilmesi tartışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve en hacimli bölümü “Ana-Oğuzca durum morfemleri”ni konu almaktadır. Yazar, durum morfemlerini “morfo-semantik” durumlar genel başlığı altında “lokal”, “ortaklık” ve “belirlilik” olarak üç alt başlık altında incelemiştir. Bu incelemeye göre, lokal başlığı altında “lokatif” statik durumlarda; “datif”, “direktif (allatif)”, “direktif/partitif-lokatif”, “ablatif”, “ekvatif, limitatif ve prolatif” dinamik durumlarda ele alınmıştır. Ortaklık durumunda “instrümental ve kömütatif”; belirlilik durumunda ise “akuzatif”, “genitif” ve “nominatif” durumları ele alınmıştır.

Yazar, durumları yukarıda bahsedilen iki adımda ele almıştır. Birinci adımda, durum morfemlerinin Türkiye Türkçesi ve Anadolu Ağızları, Azerbaycan Türkçesi ve Ağızları, Gagavuz Türkçesi, Türkmenistan Türkçesi ve Ağızları, Horasan Türkçesi, Irak Türkmen Türkçesi ve Salar Türkçesindeki temel fonksiyonlarını tablolar eşliğinde göstermiştir. İkinci adımda ise, Oğuzcanın ilk yazılı eserleri kabul edilen olga-bolga metinlerinden başlayarak XV. yüzyıla kadarki metinler ve diğer tarihî Türk yazı dilleriyle art zamanlı karşılaştırmalar yapılmıştır. Bunların ışığında, morfemler incelendikten sonra herbir durum morfeminin fonksiyon gelişim piramidi okuyucuya sunulmuştur.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise, proto-morfemlerin alamorfik düzeni ve proto-morfemlere göre Ana-Oğuzcanın tarihlendirilmesi yer almaktadır. Yazar, sonuç kısmında yapılan durum tasnifiyle beraber elde edilen rekonstrüksiyon sonuçlarını tablo hâlinde göstermiştir.

Çalışmadaki en önemli hususlardan biri de şüphesiz “tarihlendirme” hususudur. Yazar, çalışmasında durum morfemlerinin yalnızca proto-dönem ve yalnızca gramer kategorisi bakımından değerlendirdiği için Ana-Oğuzcanın tarihlendirilmesi konusunda ortaya çıkan sonucun yetersiz kaldığını ancak yine de bazı durumlar için ipucu barındırdığını belirtmektedir. Yazar; tarihlendirme için kullanılabilecek durum proto-morfemlerinin Altay dillerindeki ilişkiler ve Çuvaşça-Yakutça merkezinde Eski Türkçeden daha eski bir dönemi işaret ettiğini ve bu noktada, Ana Türkçe evresi ile Türk dilinin ilk yazılı evresi olan Eski Türkçe evresi arasında Ana-Oğuzcada yer alabileceği düşünülen morfemlerin ortaya çıktığını dile getirmiştir. Yazar, son olarak Ana-Oğuzcanın diğer Türk diyalektleriyle ortak bir kaynak olarak Ana Türkçeden beslenen ve VIII. yüzyıldan önce diyalektik farklılıklarla Genel Türkçeden ayrılan bir proto-dil tasarlanmasının uygun görüldüğünü dile getirmiş ve Ana-Türkçenin varsayımsal bir proto-diller şemasını okuyucuya sunmuştur. [s. 230].

Öncelikle, Kenan Azılı’yı bu değerli çalışması için tebrik ediyoruz. Ana-Oğuzcanın yalnızca durum morfemlerini ele aldığı bu çalışması ortaya attığı yöntemlerle yeni yaklaşım ve bakış açılarını içermektedir. Umuyoruz ve temenni ediyoruz ki, bu çalışma sonraki Ana-Oğuzca araştırmalarına öncülük eder ve Ana-Oğuzcanın tarihî sınırları ve bir grameri ortaya çıkar.

